

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

rätt kan hänvisa till bl. a. Marx' och Engels' estetiska skrifter.

Men Lukacs' storhet inom den ram där hans estetiska teori fungerar visas till fullo i den mästerliga analysen av *Minna von Barnhelm*. Samhälle och dikt, innehåll och form genomlysas med dialektiskt skarpsinne och syntetisk helhetssyn som fördjupar uppfattningen av egenart och samhörighet hos olika element både i dramet och epoken. För ovanlighetens skull för Lukacs in musiken som illustration. Han jämför Lessings och Mozarts kompositionsprinciper. Lessing blir f. ö. för Lukacs »die einzige Gestalt in der der Aufklärungsgeist Deutschlands rein verkörpert wird». Denna uppfattning kan jämföras med Werner Krauss', här representerad med ett avsnitt ur *Über die Konstellation der deutschen Aufklärung*. Krauss har ett mindre storslaget men kanske mer rimligt genetiskt perspektiv i vilket Sturm und Drang hellre betraktas som ett fullföljande av vissa drag i upplysningen än som en motrörelse.

Det är en vanlig missuppfattning, som tycks delas av Žmegač, att marxistisk litteraturkritik är något som utövas av litteraturhistoriker som är eller anser sig vara eller bara anses vara marxister. Att så inte behöver vara fallet visas av Hans Mayers *Die Ausnahme Heinrich Heine*. Denna fina essä, som man gärna vill läsa som något av ett självporträtt, etablerar ingen förbindelse mellan Heines frihet som socialt, nationellt och religiöst obunden, de litterära former och den livsattityd som blir en följd av och ett sätt att behärska denna frihet och det sociala skikt, den västeuropeiska intelligentsian, som delat Heines samhälleliga ensamhet och hans ironiska trolöshet. Heine var ett undantag, men han förblev det inte. Och det är det sista som är av betydelse. Från marxistisk synpunkt bör det inte vara så givande att studera undantagen om man inte därigenom bättre belyser den regel de bekräftar eller den grupp som i samhälle och konst gjort, eller måst göra, undantagstillståndet till regel.

Man måste slutligen beklaga att antologin undviker den uttalat politiska litteraturkritiken. Marxismens uppgift, även om den är satt i litteraturkritikens spruckna krus, är att förklara revolutionens nödvändighet och därmed kan inte uteslutande och för all framtid avses den borgerliga under 1700- och 1800-talen. Kinesiska tillämpningar av Maos Yenan-tal måste ha större intresse än t. ex. Goldmanns utredningar om varför Rimbaud och Rilke är genier av andra digniteten jämfört med Dante och Goethe. Förmodligen är det genom sitt medvetande om att deras litteraturkritik var ett politiskt vapen som de länge förhånade gamling-

arna Mehring och Plechanov kan kännas som de mest vitala i samlingen.

Christer Åsberg

Wladyslaw Tatarkiewicz: *History of Aesthetics. 1. Ancient Aesthetics. Ed. J. Harrell. 2. Medieval Aesthetics. Ed. C. Barrett.* Montou, Haag, Paris. PWN, Polish Scientific Publishers, Warszawa 1970.

Att skriva en definitiv estetikens idéhistoria är en omöjlig uppgift eftersom varje forskare avgränsar de idéer som är estetiska på sitt sätt. Varje monopoldefinition av estetik, av estetisk upplevelse, av konst är rekommenderande. Först när estetikern inser att hans arbete är ett studium av sådana definitioner i det förgångna och i nuet står han på säker metodisk grund, men kvar är dilemmat hur urvalet skall ske. Den traditionella estetikern har arbetat med definitioner som var rekommenderande och övertalande och detta är ju värt ett studium. Men om man kan enas om detta så återstår svårigheten att dra gränsen mellan praktisk kritik och teoretisk estetik. Enligt min mening är varje praktisk kritik, som har en genomarbetad estetisk ideologi som grundval, också en art av estetik. Under sådana omständigheter skulle materialet som estetikhistorikern samlar in vara enormt.

Det är uppenbart att den begränsade estetikhistoria som M. C. Beardsley har skrivit är i högsta grad användbar men inte desto mindre drastiskt begränsande. Den behöver givetvis kompletteras med specialundersökningar och översikter av speciella perioder. De Bruynes översikter av medeltida estetik har varit utomordentligt användbara, den ena kronologisk och den andra systematisk. En stor hjälp har man dessutom haft av ett verk på polska i två volymer av Wladyslaw Tatarkiewicz, eftersom varje avsnitt där anför textmaterial för varje historisk period. Med glädje ser man nu dessa två volymer utgivna på engelska i två magnifika volymer (352 och 315 sidor). Den som inte kan läsa polska kan här följa den idéhistoriska forskningen som den erbjuds av Tatarkiewicz i hela dess vidd.

Wladyslaw Tatarkiewicz är när detta skrivs en åttiofemårig forskare som fortfarande är intensivt verksam i Warszawa. Han har en dubbel meritering som konsthistoriker och filosof och på båda områdena har han utgivit utomordentliga verk. Han har skrivit en översikt av den polska konsten under 1600-tal och 1700-tal och han har utgivit en stor filosofihistoria. Med estetikhistorien när han säkert den vidaste läsekretsen, ty den är upplagd så att den kan ut-

nyttjas av forskare inom alla idéhistoriska och estetiska forskningsområden. Två delar är utgivna. En avslutande del är under arbete, och man får hoppas att den grundlige vetenskapsmannen skall hinna slutföra denna.

Tatarkiewicz besitter en beläsenhet och en textkritik som är imponerande samtidigt som han mer än föregångarna är generös i sitt urval. Han isolerar inte estetiken till den filosofiska diskussionen utan tar med principiella resonemang om konsterna och kritiska insatser. Dessa sätts in i vida rekonstruktionsförsök av konsternas funktioner för den tid som texterna avser. De traditionella estetikhistorierna brukar börja med Platon. Tatarkiewicz ägnar den arkaiska perioden ett stort utrymme, och av försokratikerna finner han ett rikt material hos Demokritos och sofisterna. Han har också förstätt hur viktiga bidrag Xenofon har givit. De stora insatserna görs av Platon, Aristoteles, Horatius och den så kallade Longinos. Tatarkiewicz lyckas vid sidan om dessa rekonstruera en rikedom av ståndpunkter som företräds av epikuréer, särskilt Lucretius, skeptiker och stoiker. Cicero är här en rik källa att ösa ur och även Seneca. Diskussioner av de enskilda konsterna studeras, och för litteraturhistoriker är det väl hans studium av kritiken av poesi och av retorik som är särskilt viktigt.

I detta verks första del är man ständigt underrättad om att man rekonstruerar från strödda fragment. Dessutom nalkas vi denna antika diskussion med förväntan om en sammanhängande konstfilosofi. Tatarkiewicz följer här lyckligtvis den analys av konstbegreppets förvandlingar som P. O. Kristeller har genomfört. Antiken hade inte en sammanfattande konsternas filosofi och något speciellt urval av sköna konsterna fanns inte även om sådana verksamheter fanns. Ideologibildningen var här splittrad därför att de musiska konsterna av tradition ansågs vara gentlemanmässiga, medan arkitektur, skulptur, måleri hörde till hantverken.

Läsaren kommer att finna översikterna och analyserna utomordentligt instruktiva och särskilt de citatsantologier som följer varje kapitel med dels originaltext, dels engelska översättningar.

Verkets andra del har liknande sammanställningar av den kristna och medeltida estetiken. Utgångspunkten är här de normgivande skrifterna, Gamla och Nya Testamenten och kyrkofäderna. Av särskilt intresse är sammanställningarna av den bysantinska estetiken även om här skulle finnas åtskilligt att tillägga. Det förefaller som om porten knappt har öppnats till detta fruktbara forskningsområde. Den karolingiska periodens konstdiskussion och ikono-

klasmen är av utomordentligt intresse att följa, liksom behandlingen av cistercienser och victoriner samt framväxten av skolastiken. En nyhet är i Tatarkiewicz framställning undersökningen av den polske tänkaren Vitelo vars insats det var att föra vidare och förbättra araben Alhazens studier av perspektivet.

Efter studiet av de två volymerna undrar man om inte Tatarkiewicz har gett en god lösning av uppgiften att skriva en estetikens idéhistoria. Han fattar skillnaden mellan en originell tankegång och en opinionsbildande framställning och han förstår att båda är värda studium. För en nordisk läsare är det uppenbart att både Snorre med sin *Edda* och Mathias Lincopensis med sin poetik hör hemma i detta europeiska sammanhang. Det är troligt att från renässansen och framåt kan väl inte så mycket nytt sammanställas. Däremot skulle man vilja att den arabiska estetiken, och särskilt Ibn Khaldoun (omkring 1400) görs till föremål för liknande framställningar som de Tatarkiewicz har gett.

Låt mig slutligen framhålla att detta verk av Tatarkiewicz bör ingå i institutionsbibliotek och stå på referenshyllorna.

Teddy Brunius

Thomas Munro: *Form and Style in the Arts: An Introduction to Aesthetic Morphology*. The Press of Case Western Reserve University. Cleveland and London 1970.

Det är ingen överdrift att kalla Thomas Munro för vår tids störste estetiker. Han har lyckats avdramatisera forskningen i estetik och göra den omsorgsfullt empirisk, noggrann, katalogmässigt fullständig. I sitt arbete »Toward Science in Aesthetics» lyckades han avgränsa vad som var möjligt i estetik teoribildning och i exakt forskning; i »Art Education» gav han det grundläggande översiktsarbetet i konstpedagogik; i »The Arts and Their Interrelations» visade han hur vår tids estetik måste arbeta med en generösare syn på vad som kan kallas för »konst»; i »Oriental Aesthetics» vidgade han gränserna för estetiken och gav skäl för att estetik skulle vara mer än västerländsk estetik; indisk, japansk och kinesisk estetik kan på många sätt korrigera västerlandets universella anspråk på att ge en estetik teori. Denne otroligt arbetsamme forskare, som samtidigt har organiserat den moderna estetiken i en av vår tids finaste humanistiska tidskrifter »The Journal of Aesthetics and Art Criticism» och i en serie nationella och internationella kongresser, låter nu sin gärning krönas av en serie massiva nya verk. För ett par år sedan kom hans gransk-